

Anticapitalism, xenofobie, protocronism, misoginism. O analiză a ideologiei formației Phoenix¹

Emanuel COPILAȘ

Universitatea de Vest din Timișoara

copilasemanuel@yahoo.com

Abstract: A very famous band during the communist period, Phoenix remained one of the central names of Romanian rock and Romanian music in general after the collapse of the Ceaușescu regime in 1989. This essay analyzes the contradictory and sometimes misleading ideology of the band, as it was laid down mostly by its leader, Nicolae Covaci, in his interviews and memoirs. It aims to support a rather uneasy premise, namely that between the official communist culture and youth cultures a process of convergence occurred, a process that in no way did away with the dogmatism and authoritarianism of Romanian communism with reference to youth and it is not theorized in order to alleviate the major shortcomings of the communist period.

Keywords: *music, ideology, capitalism, communism, youth.*

De departe cea mai celebră trupă de rock românesc, nu numai din Timișoara, ci din întreaga țară, Phoenix s-a lansat sub numele *Sfinții* în 1962, fiind compusă din liceeni care interpretau piese compuse de Beatles și Rolling Stones. Trupa s-a constituit în urma vizionării unui film care a electrizat adolescenții din acea perioadă, *The Young Ones*, film în care apărea formația Shadows, aceasta lăsând o impresie profundă asupra publicului spectator (Covaci 2017: 21). În câțiva ani au început să compună și cântece proprii, au trecut printr-o schimbare radicală de componență și, în 1972, au lansat primul album, *Cei ce ne-au dat nume*, având un stil foarte diferit de pop-rock-ul de tip Beatles care i-a consacrat în deceniul anterior. Acestuia i-au urmat, consolidând direcția etno-rock de la începutul anilor 1970, *Mugur de fluier* (1974), respectiv *Cantafabule* (1975).

Nu intenționez să ofer aici o cronologie a evoluției formației, cu numeroasele ei schimbări muzicale și mai ales de componență, respectiv cu binecunoscuta fugă în străinătate a membrilor formației în Germania Federală, ascunși de către Covaci în amplificatoare Marshall încărcate într-un camion – de unde și denumirea, inspirată și amuzantă, dată de Covaci întregii acțiuni: „planul Marshall” (1977). Istoria formației a fost documentată amănunțit de către liderul și singurul membru constant, Nicolae Covaci, de foști membri ca

¹ Acest text reprezintă o adaptare după un subcapitol din lucrarea Emanuel Copilaș, *Generația anului 2000. Cultură și subculturi ale tineretului în România socialistă. Studiu de caz: Timișoara*, Editura Tritonic, București, 2019.

Bela Kamocsa sau Mony Bordeianu, precum și de jurnaliști culturali ca Doru Ionescu, Mimo Obradov etc. (Covaci 2017; Covaci 2014a; Covaci 2014b; Ionescu 2011: 45-59; Obradov 2013: 21-24, 77-80; Bordeianu, Ionescu 2016; Kamocsa 2010). Ce mă interesează în acest caz este, așa cum anunță și subtitlul prezentului capitol, o analiză a ideologiei muzicale a grupului, deloc simplă și aparent contradictorie.

În primul deceniu de existență, Phoenix a abordat un pop-rock dansant și relativ nepretențios, care nu anunța mai deloc evoluția ulterioară spre un etno-rock mult mai complicat, atât muzical cât și liric. Covaci îl numește, percutant, „rock arhaic” (Covaci 2017: 170). În această perioadă au existat, în compoziții cum ar fi *Canarul* sau *Nebunul cu ochii închiși*, tendențiozități la adresa regimului socialist: „Canarul galben ca un gălbenuș/ Cu pene moi și ochii duși/ Cânta de după sârmele de-argint/ Și râsul i se pierdea în vânt./ Deodată, ochii triști din cap tresar/ Și dă din aripi, dar în zadar/ Lovi cu capul sârmele de-argint/ Căzu în jos cu pieptul frânt./ Sărman canar, ți s-a părut/ Că zările ți s-au deschis/ Dar n-a fost doar decât un vis/ Rănit tu ai căzut (*Canarul*²). *Nebunul cu ochii închiși* are versuri cel puțin la fel de percutante: „Pe un munte într-o țară foarte-ndepărtată,/ Stă un om cu ochii-nchiși și spune ce ne-așteaptă./ Lumea nu-l ascultă, îl crede un nebun,/ Căci vorbele lui sunt ca niște lovituri de tun./ El stă singur și liniștit,/ Dar în ochii lui închiși/ Vede al lumii asfințit,/ *Nebunul cu ochii lui închiși*./ Zilele trec una după alta sus pe munte/ Și vocea lui se-aude clar spunând foarte multe;/ Lumea cea întreagă se-oprește să-l asculte,/ Îl crede un nebun ce-ndrugă multe vorbe-absurde” (*Nebunul cu ochii închiși*³).

Faptul că melodii cu asemenea versuri au putut fi înregistrate și cântate în fața a audiențe de mii de tineri în anii 1960 reprezintă o dovadă că regimul comunist era desigur circumspect față de subcultura rock dar, per ansamblu, nu o considera o amenințare. Dimpotrivă, o urmărea îndeaproape și o utiliza pe post de supapă de dezamorsare a tensiunilor sociale care se adună, inevitabil, în orice tip de regim politic, cu precădere în interiorul celor autoritare. În plus, Phoenix se va îndrepta în scurt timp înspre un tip de rock mult mai compatibil cu direcțiile ideologice oficiale, fapt care reiese fără echivoc din memoriile publicate de către Covaci după 1989. Iată ce declara Covaci în 1973:

Fiecare din noi are în structura lui un ritm, ceva minuscul din ce-i al nostru – dealuri, munți, păduri, râuri. Este de ajuns să zgârii puțin mai profund în suflet și dai de ele. Încet, încet, am reușit să ne detașăm de ceea ce se numește pop. Nu facem pop, muzica este modernă prin interpretare și tehnica folosită, dar mi-ar plăcea să aibă o patină de mai vechi, mai autentic. Mai avem multe de învățat de la cântecele populare românești; acele măsuri mixte tipic populare românești dau un balans nou melodiei. Peste ele vine vocea, pe care o vrem întotdeauna la registre joase și intervale mari. În felul acesta totul are greutate, e plin, copleșește. (Covaci apud. Stratone 2018: 275)

Covaci era foarte conștient de distorsionările propagandistice ale folclorului din acei ani, care conduceau la o muzică simplificată și lingoșitoare:

² www.versuri.ro.

³ *Idem*.

„Acest lucru s-a propagat timp de ani de zile, se ajunsese la o așa stare de spirit, încât, dacă pronunțai cuvântul «folclor» riscai să primești una în cap, un picior în fund sau să te scuipe cineva. Folclorul devenise cea mai rușinoasă pată pe obrazul nostru spiritual”. Pe cale de consecință, „mare a fost mirarea colegilor mei, când le-am prefigurată noul drum al formației «Phoenix»!” (Covaci 2014a: 236-237). Covaci continuă prin a lăuda virtuțile muzicale ale folclorului, complexitățile armonice și subtilitățile ritmice ale acestuia, mult mai bogate decât în pop-rock-ul comercial de ieri și de azi. „Folclorul românesc este un tezaur, doar că, folosit de mâini nepricepute, poate să producă exact efectul invers și să te îndepărteze, să te scârbească, așa cum s-a întâmplat la sfârșitul anilor '60, în anii '70, când creația populară, distorsionată, a devenit un mijloc de linguire a conducătorului mult lăudat” (Covaci 2014a: 241; Covaci 2017: 14-15, 19, 52-53). Compromisul muzical al Phoenix-ului cu puterea este deci mai complex și mai nuanțat decât lasă să se înțeleagă Kamocsa, care declară că „acest nou stil, care se plia pe cotitura etnică a lui Ceaușescu”, echivalează cu o capitulare în fața „presiunii ideologice” venită de sus (Kamocsa 2010: 68-69, 81; Dumitrescu în Năsui 2019: 257-258).

Sigur, nu putem exclude din această ecuație o doză evidentă de pragmatism, dar nici nu putem lua deloc în calcul ideea unei resurgențe artistice pe coordonate muzicale noi, mai complexe și mai provocatoare. În cele din urmă, Phoenix a integrat folclorul în propriul stil muzical, așa cum autoritățile au integrat Phoenix-ul în propriul circuit cultural care acorda un spațiu autonom tot mai generos subculturii rock, permițându-i să se desfășoare creativ, atâta timp cât nu devenea fățiș politică, și asigurându-i o infrastructură materială substanțială: posibilitatea de a concerta în săli mari, pe stadioane, transport, cazare etc. Cu totul altfel stăteau lucrurile în privința instrumentelor, pe care muzicienii trebuiau să și le procure singuri, cu mari eforturi, sau, la început, chiar să le confecționeze rudimentar: chitare electrice construite cu doze improvizate, chitare bass cu corzi de pian, șamd. Per ansamblu însă, promovarea culturală nu era subordonată logicii profitului, ci logicii unei echilibrice culturale-politice subtile și deseori mai rezonabile decât lasă să se înțeleagă discursul strident anticomunist și maniheist din perioada postcomunistă.

În România, Phoenix era relevant pe multe planuri: cultural, politic și desigur muzical. Mulți oameni rezonau cu mesajul lor și s-au identificat cu el de-a lungul anilor. Prin urmare, când era scoasă o melodie nouă, devenea hit, iar când era un concert, se ținea cu casa închisă. În industria germană de divertisment din perioada respectivă, doi dintre cei trei factori de mai sus fie lipseau, fie erau irelevanți: cel cultural și cel politic. Mai rămânea relevanța muzicală, care s-a dovedit a fi insuficientă pentru succesul comercial. În România, ei (foști membri Phoenix care au plecat după emigrare de lângă Covaci și au întemeiat o formație proprie, Madhouse, înregistrând în 1978 un album care s-a dovedit a fi un fiasco, n.m.) aveau succes comercial fără să fie comerciali; în Germania, doar factorul comercial era relevant. (Covaci 2014b: 81)

Într-un interviu acordat ziarului *Evenimentul Zilei* în 2018, Covaci înclină spre explicația pragmatică oferită de Bela Kamocsa, fostul basist al Phoenix, cum că formația s-a adaptat mai degrabă de nevoie decât de voie direcției ideologice trasate odată cu „tezele” din iulie 1971. Chiar și așa, când Covaci declară într-un

alt interviu din aprilie 2019 că „Eu socotesc că datoria mea este să întăresc șira spinării la român, căci prea se lasă călcat în picioare din toate direcțiile și de toți străinii. Dar România fiind cea mai bogată țară din Europa, le-au curs balele să pună mână pe ea... și iată au reușit” (Varga 2019) – afinitatea lui față de naționalismul de stânga existent înainte de 1989 în calitate de ideologie de stat și după 1989 în calitate de discurs subsumabil în general spectrului național-securist – apare ca deosebit de convingătoare, deloc pragmatică și/sau simulată.

La început am fost în stare de șoc. Noi, care făcusem o extraordinară școală de *cover-uri* și cântam doar muzichie din Vest, ne-am trezit aruncați primii de pe scenă. Nu mai aveam voie să cântăm nici la mare, nici în cârciumi, nici măcar în sate, la Căminele Culturale. Ce-am făcut atunci? Am scotocit câteva luni bune arhiva Electrecordului, unde am găsit niște discuri vechi cu datini și obiceiuri precreștine din Balcani. L-am luat pe Ioji Kappl, ne-am încuiat în casă, cu vin, bere și țuică la discreție și am început să bibilim din corzi. Azi așa, mâine așa, și uite cum a prins viață albumul *Cei ce ne-au dat nume*. De fapt, a fost certificatul de naștere al unui nou gen muzical: etno-rock! Pe atunci, eram, cred, unici în lume. Am îmbinat cu succes elementele de folclor cu acorduri complexe de rock. Pe această linie a urmat, la un an distanță, *Mugur de fluier*, apoi *Cantafabule*. Comercializam sute de mii de discuri, doborâsem toate recordurile în materie de vânzări, umpleam stadioanele. Și asta în condițiile în care nu apăream la televizor! Cerul nostru se înseninase din nou. (Saiu 2018; subl. în orig.)

După trecerea frauduloasă a graniței și ajungerea în RFG, membrii Phoenix au suferit de foame luni de zile, hrănindu-se cu porumb și sfeclă roșie de pe câmpurile din apropierea locuinței precare în care erau cazați, respectiv cu „resturile provenite de la donațiile pentru familii sărace” (Covaci 2014b: 78).

De-a lungul anilor, am avut o serie de ocazii să observ tiparele de comportament ale imigranților din Est. Cu câteva excepții, am observat un lucru interesant la acești oameni, indiferent de unde veneau, și anume că, odată „sosiți”, se așteptau la acea „viață bună” care li se promitea în mod constant prin intermediul filmelor, al serialelor și al revistelor din Vest. Iar când aceasta întârzia să apară, puțini realizau că doar de ei depindea să obțină un trai mai bun și nu de poziția geografică unde aterizaseră.

Majoritatea era nemulțumită inițial, ca apoi treptat să se adapteze realității și condiției lor, în sensul în care ei credeau să le meargă mai bine decât înainte, chiar dacă nu și-au dat seama imediat de capcanele a ceea ce considerau ei să fie „viața ușoară” din Vest. Erau liberi, într-un fel... e greu de spus astăzi, fără să fi fost în ambele părți ale Curcubeului (Cortinei de Fier, n.m.), în acea perioadă și în acele împrejurări. (Covaci 2014b: 78)

Mony Bordeianu, solistul vocal al trupei în anii 1960 și emigrat mai devreme în Statele Unite, în 1970, recunoaște franc la rândul său că

am început să cred că Vestul nu era raiul, cum credeam noi. Aveai într-adevăr libertatea de a vedea filme și de a citi cărți, lucruri care la noi erau cenzurate, dar era o societate care alerga doar după bani, hegemonie mondială, egoistă, superficială... Viața mea în State s-a desfășurat într-un mod normal, ordinar și plictisitor. Sigur că am văzut trupe pe care mi le-am dorit atât de mult cât am fost în țară să le văd, am ascultat muzică, o aveam pe Marieta (soția, n.m.) și încă multe alte bucurii ocazionale. Dar îmi lipsea trupa, îmi lipsea să fac muzică, îmi lipseau prietenii. În cei șase-șapte ani petrecuți în State nu am avut un prieten.” (Bordeianu, Ionescu 2016: 116-117)

Din nou, Covaci:

România a ajuns Vestul în această privință: proletariatul este masa care contează, oamenii trebuie să fie proști și să înghită ce li se dă. În anii de socialism, eu eram rău de tot, i-aș fi mușcat pe comuniști dacă puteam, dar ajuns în Vest, decepția era uriașă: nu mai aveam cu cine să stau de vorbă. Fiecare e bun, punctual, dar în rest... Așa și pe scenă: ne-am câștigat libertatea de a fi mitocani. Poți să scuipi, să înjuri, să-ți arăți fundul, câtă vreme iese banul. (Covaci 2017: 118)

Propaganda occidentală, chiar dacă prezentată strident, ritualic și în exces de propaganda socialistă din România prin intermediul unor teme ca „fuga creierelor”, șomajul tinerilor din Occident, amplificarea contradicțiilor capitalismului din această regiune etc. – era deci reală și mult mai eficientă decât cea produsă în „lagărul socialist”. Numai că nu putea fi testată și experimentată în plenitudinea ei hegemonică, nu puteai ieși din logica ei simbolică, înțelegând mizele particulare (financiare) care îi animau entuziasmul umanist universalist, decât atunci când te întâlneai cu ea din interior, când îi cereai să își îndeplinească promisiunile pe teren propriu. Desigur, orice discurs creează alienare prin simplul fapt că îi este imposibil să reprezinte integral subiecții pe care îi interpelează în interiorul unui anumit câmp discursiv. Însă, în timpul Războiului Rece, această alienare diferă de la caz la caz și poate consta, de regulă, fie în îndeplinirea unor promisiuni consumeriste secundare și neglijarea unor drepturi sociale fundamentale, fie în asigurarea pe cât posibil și în condiții dificile, chiar precare, a drepturilor sociale fundamentale, concomitent cu neglijarea drepturilor individuale cum ar fi dreptul la intimitate, divertisment, neimplicare civică. Alegerea nu este nici definitivă, nici unilaterală, și depinde foarte mult de exacerbarea unui tip de drepturi în detrimentul altuia, tendință care creează de obicei reacții contrare: este la fel de legitim ca preferințele personale să se schimbe cu timpul, așa cum este legitim ca diferite categorii sociale să aibă diferite preferințe referitoare la felul în care își organizează și, mai important, la felul cum le este organizată viața în societate.

În cazul Phoenix însă, trecerea bruscă de la statutul de eroi culturali ai tineretului socialist din România la aceea de persoane fără adăpost în Occident vorbește de la sine. În plus, este frapant cât de bine se potrivesc experienței îndelungate a formației în Est și în Vest cadrele interpretative ale socialismului târziu românesc, ce corespondență substanțială există între ideologia contradictorie a formației, care cuprinde și elemente compensatoriu progresiste, acumulate cel mai probabil după ieșirea din țară, și tușe strident naționaliste, protocroniste și xenofobe, și sexism, și paseism – și discursul național-comunist al anilor 1970-1980. Acest fapt validează încă o dată ipoteza centrală a acestui studiu, aceea a unei împletiri profunde între subculturile de tineret și cultura oficială din perioada socialistă, melanj care nu poate fi abordat maniheist și care a dat naștere unor identități culturale subordonate, să le spunem așa, care nu erau nici occidentale, nici socialiste și care coexistau în forme uneori mai armonioase decât am fi dispuși să luăm în calcul la prima

vedere, cu discursul oficial⁴. Multe depindeau, oricum, „de responsabilii politici locali, unii mai abili și flexibili, alții mai «bătuți în cap»” (Gheorghiu 2019).

Pe cale de consecință, Occidentul imaginar teoretizat de către Alexei Yurchak (2005) producea efecte și în rândul tinerilor români dar, spre deosebire de Uniunea Sovietică, unde au apărut mișcări hippie care promovau explicit grefarea ideilor și atitudinilor existente în subculturile occidentale pe o simbolistică sovietică locală și foarte influentă, într-un fel de sinteză umanistă în care le-ar fi fost destul de ușor să se regăsească multor tineri atât din Est, cât și din Vest – în România nu s-a întâmplat niciodată, din câte știu, așa ceva. Nicio subkultură a tineretului de la noi nu a încorporat elemente și simboluri socialiste naționale sau internaționale, fapt care chiar a contrariat-o, de exemplu, pe Madigan Fichter (2011). Asta nu înseamnă însă că influențele reciproce cultură-subculturi au lipsit: cazul Phoenix o dovedește cu prisosință.

Inițial, am luat în considerare ipoteza lui Chalmers Johnson privind regimurile socialiste autonome, instaurate la putere prin forțe proprii, și regimurile socialiste derivate, impuse din exterior de cele autonome (Johnson: 1970), pentru a aborda problema existenței unor trăsături prosovietice sau proiugoslave manifeste ale subculturilor de tineret din această țară, știind desigur că în Uniunea Sovietică și Iugoslavia, alături de China și Albania, regimurile socialiste au ajuns la putere, ajutate desigur din exterior, în mod autonom. Ipoteza este însă invalidată de experiența deja amintită a Ungariei, a Poloniei și a Cehoslovaciei, unde scena rock a fost cultivată deliberat de autorități și rezultatele nu au întârziat să apară. România, cu un regim socialist derivat foarte fragil inițial, s-a distanțat ulterior considerabil de Moscova, arborând o postură dizidentă în planul relațiilor internaționale. Dizidența era atât calculată, diplomatică, interesată, cât și romantică, născută din convingerea că fiecare partid comunist ajuns la putere într-o societate trebuie lăsat să construiască socialismul ținând cont de particularitățile locale, nu după rețete prestabilite, impuse din exterior (Moscova și ulterior Beijing). Dizidența diplomatică s-a transformat cu timpul în izolare însoțită de o anumită ostilitate atât față de „lagărul socialist”, cât și față de Occidentul cu care România avusese o relație preferențială în a doua jumătate a anilor 1960 și, într-o inerție tot mai erodată, în anii 1970 – dar niciodată în independență, pentru că România nu a părăsit niciodată, așa cum a făcut-o Iugoslavia lui Tito, de exemplu, nici Tratatul de la Varșovia, nici Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER) (pentru mai multe detalii vezi Copilaș 2012). Revenind, să fi impulsionat cumva această politică externă și internațională care se distanța de ambele superputeri subculturi ale tineretului cu iz naționalist și suveranist, în ton cu ideologia oficială a regimului? Nu am găsit nicăieri vreun indiciu care să confirme această aserțiune speculativă, la care trebuie deci să renunțăm.

Nu renunț însă la miza interpretativă pe care am elaborat-o până acum, și anume că deși nu au existat, în cadrul diviziunilor existente în interiorul subculturii rock românești poziții declarat pro-socialiste – exceptând evident, formațiile marionetă existente în toate statele socialiste și care erau oricum

⁴ Așa cum am argumentat într-un text recent, (Pârvulescu, Copilaș 2022), între cultura oficială și subculturile de tineret are loc de fapt, și pe mai multe paliere, un fenomen de convergență.

discreditate și decedibilizate din start – au existat în schimb elemente, ca în cazul culturii generației anului 2000, de umanism generic, de optimism difuz, nemulțumiri concrete și punctuale, tușe paseiste și romantic naționaliste, elemente care, serializate conform unei alte logici simbolice, existau din plin și în ideologia oficială.

Aceasta este până la urmă ideea de bază care jalonează nu numai acest proiect, și care creează și astăzi numeroase și deseori inexplicabile dificultăți de înțelegere: idealurile sociale și progresiste, ecologiste, feministe etc. au existat și înainte de apariția filosofiei marxiste în Occident și, evident, înaintea instaurării regimurilor socialiste etatiste din Uniunea Sovietică, Europa de Est, Asia și America Latină, așa cum există și după dispariția sau turnura explicit capitalistă sau ultranaționalistă a multora dintre aceste regimuri, așa cum vor continua să existe și în viitor, în cine știe ce forme. Acestea nu sunt deloc idealuri „comuniste”, ci năzuințe umane universale, care nu pot fi confiscate definitiv de ideologie sau alta; reacția agresivă și necritică a multor intelectuali publici din România postcomunistă față de aceste idei atât de generale și atât de integrate de pe acum în patrimoniul intelectual al întregii umanități ar trebui să dea mai mult de gândit, dincolo de incultura politică evidentă a acestora.

Phoenix, de la care am plecat înainte de această lungă digresiune, avea și alte puncte comune cu socialismul din perioada ceaușistă: o imagine romantizată despre haiduci, de exemplu. Partidul îi integra în propria logică discursivă ca pe niște precursori anticapitaliști din secolele XVIII și XIX. Phoenix, mă refer desigur la Covaci, nucleul intelectual și artistic al formației de-a lungul timpului, îi vedea și ca pe o oportunitate de a-și justifica ținuta care ieșea prea mult în evidență, înainte de emigrare, și ca pe o formă de comunitate masculinizată ale cărei principii pot fi extrapolate în prezent (Dumitrescu în Năsui 2019: 248-271).

Merită redat un scurt dialog între Covaci și Ion Iliescu, prim-secretar la comitetul județean de partid Timiș, la începutul anilor 1970, retrogradat de către Ceaușescu din funcția de lider al Asociației Studenților Comuniști la nivel național pe care o deținea la sfârșitul anilor 1960 datorită unor supoziții formulate la Radio Europa Liberă cum că Iliescu urma să-i ia locul, promovând un socialism mai flexibil. Datorită ținutei extravagante, Covaci, care terminase facultatea și promovase toate examenele, nu obținuse permisiunea de a se prezenta la examenul de licență, așa că face apel la prim-secretarul Iliescu: „Nu este o tradiție ca bărbații să poarte pletele pe umăr? NU sunt pomenite aceste plete în toate baladele populare, în toate poveștile noastre? Consider că părul scurt, tuns americaneste, este o modă importată din Occident și apărută din necesitatea războiului, când igiena lăsa de dorit”. Însă cel de-al Doilea Război Mondial se terminase de mult, așa că necesitatea unei astfel de tunsori practice fusese și ea depășită. Nedumerit, Iliescu îl întreabă despre ce este vorba, înțelege situația, îi spune că apreciază mult muzica Phoenix, după care sună conducerea Universității de Vest din Timișoara, o „scutură bine” și îi transmite că se poate prezenta fără nicio problemă la examenul de licență (Covaci 2014a: 259-260).

În al doilea caz, Covaci a făcut parte dintr-o comunitate de motocicliști la câțiva ani după ce a ajuns în Germania Federală și Phoenix s-a destrămat – o

perioadă în care admite că a făcut multe lucruri regretabile, dar care i-a oferit totuși sentimentul de comunitate de care avea atâta nevoie după emigrare: „Motocicliștii erau niște oameni liberi, un fel de haiduci ai vremilor noastre, care-și luau orice libertate posibilă și acceptabilă în măsura în care nu deranjează pe nimeni. Aceasta a ajuns și regula mea” (Covaci 2014b: 109; vezi și Dumitrescu în Năsui 2019: 270). Sau, despre Phoenix-ul anilor 1970 într-un interviu dat revistei *Playboy* în 2000: „Noi ne-am imaginat că suntem niște haiduci răi și grei, întunecați și chiar am ajuns să credem asta” (Covaci 2017: 100). Din același interviu: „Mie mi-au plăcut haiducii. Am fost un haiduc pe vremea lui Ceaușescu și sunt și acum. Mie nu-mi place capitalismul. Nu-mi place nici comunismul, dar o soluție nu s-a găsit încă” (Covaci 2017: 107). Doi ani mai târziu, dintr-un interviu pentru revista *Flacăra*: „Eu când vin în România mă simt căzut de pe altă planetă. Nu mai am încredere în nimeni. Noroc că mai există «haiduci», suflete neîntinate, sunt tinerii care ne acesează site-ul, generația tânără încă nu este o masă de consum, cum vrea Vestul”. Tinerii români din socialism plângeau, nu toți, după bunurile de consum abundente din capitalism, un capitalism imaginar cu un succes propagandistic fantastic; tinerii români din capitalism, până să își dea seama după ce plâng, sau din cauza a ce plâng, „simt nevoia să fugă, să evadeze. Unde să fugă? Fug în codru! Se duc pe munte, se duc la pădure, au suflete de haiduc! De asta mai vin pe aici: să văd dacă mai pot să-i ajut” (Covaci 2017: 116). Din același interviu: „În anii '70 câștigam bine, până la zece mii de lei de om pe seară, la concertele pe stadion, într-o vreme în care salariile erau pe la două mii de lei pe lună. După zece concerte făceam o pauză, că altfel ne luau ăia cu «ilicitul» (comisie oficială care confisca banii care nu puteau fi justificați legal, n.m.)”. Astfel de câștiguri mobilizau și o generozitate pe măsură, pe care Covaci o interpretează tot printr-o referire la haiduci: „Au fost o mulțime de indivizi care au mâncat și au băut într-o veselie pe banii noștri... Deci tot un fel de haiduci eram!” (Covaci 2017: 117). În sfârșit, o ultimă referință la camaraderia haiducească instituită între membrii grupului Phoenix, una cu rezonanță specifică ideologiilor de extrema dreaptă: „prieteni haiduci, frați de luptă și de sânge, ce erau «Phoenix»” (Covaci 2014a: 306).

Raportarea la mitul haiducului – oportunitate sau convingere? Greu de dat un răspuns clar. Cel mai probabil ambele, fără ca una să o excludă pe cealaltă. Ajunși în acest punct, poate e util să menționăm subcultura motocicliștilor din România socialistă, asociată în general subculturii rock, o componentă distinctă a acesteia. Motocicleta avea până în anii 1970 un „caracter utilitar” fiind asociată cu o „modernitate socialistă” diferită de cea occidentală și astfel integrată în cultura socialistă în ansamblu. După această etapă, motocicleta capătă conotațiile rebele cu care este asociată până în prezent: tinerețe, vigurozitate masculină premaritală, independență, fapt pentru care, pentru a evita problemele cu autoritățile, mulți motocicliști se înscriu în cluburi sportive și iau parte „la curse organizate pentru amatori într-un cadru organizat” (Jderu 2014: 23-24, 32, 35, 45-46).

Un alt element comun existent al ideologiei muzicale a formației Phoenix era „mândria de neam”, transformată rapid în protocronism nedisimulat cu accente xenofobe.

Nu mă angajez să fac discursuri, să mă bat cu pumnii în piept, să scriu lozinci și să strig lozinci. Însă încerc să le creez oamenilor starea aceea de siguranță, pe care ți-o dă mândria, mândria de neam. Nu, nu suntem ultimele târâturi, nu suntem *țigani* sau hoți! Suntem cea mai veche civilizație cunoscută până acuma. La școală am fost prostiți, mințiți. Dacia a fost prima civilizație, înainte de Babilon și de Egipt, și se întindea de la Stockholm până la Atena. De ce nu ni s-a spus treaba asta? Ei, mai bine mai târziu decât niciodată. (Covaci 2014b: 315-316; subl. m.)

Toată această glorie istorică România modernă ar fi pierdut-o pentru că nu este capabilă să își apere mai asertiv interesele naționale, fapt care se transpune în morala individuală a cetățenilor și îndeamnă la pasivitate și la lașitate. „Spunem *da* la orice. Râd ungerii de noi, am ajuns ultima țară din Europa. Cum e posibil? Dacii au fost prima mare cultură cunoscută, nu Egiptul sau grecii. Noi am fost. Prima mare cultură. La ora asta, nu ne respectăm noi pe noi. Dacă noi nu ne respectăm, cine să ne respecte?” (Covaci 2017: 185; subl. m.). Mai mult, Phoenix ar fi fost – și probabil că a fost, în mare măsură – formația care a demantelat „prejudicata” interpretării unor cântece în limba română, impunând astfel un „pop românesc” (Covaci 2017: 29), concomitent cu eforturile consistente ale discursului oficial de a impune un socialism românesc. Apare însă o incompatibilitate în acest punct: dacă Dacia a fost „prima mare cultură cunoscută”, cum se face că „nu noi am fost latinizați, ci că noi i-am latinizat pe alții?” (Covaci 2014b: 298). Ce am fost, până la urmă, prima mare cultură cunoscută a dacilor sau a romanilor?

Protocronismul și xenofobia sunt două ideologii care se presupun reciproc. Dialectic vorbind, protocronismul este xenofobie. Iar xenofobia lui Covaci, emigrantul în Germania Federală la sfârșitul anilor 1970 este îndreptată, cum altfel, spre turci. Lucrând la proiecte cinematografice, liderul Phoenix imaginează bande de motocicliști naziști, da, naziști!, conduși de un Vlad Țepeș modern, care fac ordine într-o Germanie decăzută, invadată de străini: „Am scris un scenariu pentru *Empire of Vampires*. În nordul Europei, niște cluburi de motocicliști duri, *niște naziști*, atacau magazinele și restaurantele turcilor. Unde vedeau kebab, săreau pe turci. Parcă erau oastea lui Vlad Țepeș, așa năvăleau pe turci”. Din motive lesne de înțeles, proiectul nu s-a concretizat niciodată, ceea ce pe Covaci îl întristează, pentru că „Povestea e mult mai rafinată și mai sofisticată decât pot eu să o povestesc în câteva cuvinte”, mult mai rafinată decât „Vlad Țepeș renaște și ajunge șeful unei trupe de motocicliști. Unde vede turci, dă în ei în continuare” (Covaci 2017: 180). Numai că povestea continuă: „ținând cont de faptul că Vlad Țepeș a fost spaima turcilor, apare din nou Dracula în Berlin, într-un birt turcesc – știi, turcii sunt foarte prost văzuți în Germania” (Covaci 2017: 58). Mai grav, povestea începe înaintea emigrării în Germania Federală: „Și înainte de a pleca din țară mă preocupa povestea cu Vlad Țepeș, care, oricum, pe mine mă fascinează, fiind un tip intolerant și categoric, care a reușit, prin, mă rog, cruzime, dar și prin hotărâre, să pună stavile unor pericole pentru țară, și din afară, și dinăuntru” (Covaci 2017: 93). Din fericire, filmul nu a fost turnat. Avem însă albumul *Vino Țepeș*, lansat în 2014, al cărui mesaj ideologic nu prea lasă loc de interpretări.

Tot în această direcție ideologică în care se uita și socialismul tot mai național din România de după 1971, explicit xenofobă în anii 1980, se înscrie și poziția lui Covaci față de cum au fost tratate minoritățile naționale înainte de 1989, deși aici situația este mai complicată. Astfel, Covaci susține categoric absența persecuției la care ar fi fost supuse acestea în socialism:

mă gândesc cu mâhnire la cele spuse de refugiații unguri și șvabi din Germania în interviuri care m-au făcut să-mi roșesc urechile de neputință și rușine. Se pretindea că minoritățile naționale ar fi fost întotdeauna urmărite, sabotate, frustrate de drepturi. Păi, oameni buni, în câte țări din Europa mai există școli de la clasa întâi și până la bacalaureat în limbile germană, maghiară, sârbă? Toate minoritățile cu o pondere procentuală mai serioasă aveau posibilitatea de a face douăsprezece clase în orice limbă ar fi dorit. Chiar eu terminasem primele patru clase la școala germană doar așa, ca să mai învăț o limbă, după cum spunea maică-mea.

În afară de asta, ziarele, instituțiile de cultură, chiar Televiziunea maghiară și germană aveau mai multe drepturi și curaj decât cele românești. Când am fost refuzați de teatrele sau filarmonicile românești, de ARIA (Agenția Română de Impresariat Artistic, n.m.), am putut să apărăm în spectacolele nemțești sau maghiare locale. După o pauză de mulți ani în care televiziunea română nu mai îndrăznise să lucreze cu noi, șefa redacției muzicale a televiziunii în limba maghiară, Jozsa Erika, ne-a urmărit cu un *team* de operatori, sus, pe muntele Semenic, unde ne retrăsesem pentru a lucra în liniște.

Problemele care existau le aveam cu toții de înfruntat și nu doar minoritățile naționale. De fapt, noi nici nu făceam deosebirea între instituții, important era să mergem înainte și să rămânem activi, conform principiului „câinii latră, caravana trece”. Lăsam să crape firea tuturor criticilor și dușmanilor noștri, ori de câte ori ieșeam din impas cu câte o găselniță genială. (Covaci 2014a: 303)

În linii mari, Covaci are dreptate. Analize sociologice recente serioase îi dau încă o dată dreptate, în sensul că regimul socialist nu a urmărit deliberat o politică de românizare a regiunilor locuite în majoritate de maghiari sau germani, acestea fiind cele mai importante minorități naționale – nici o politică deliberată a românizării orașelor mari din Transilvania. Lucrurile acestea au decurs efectiv din procesul industrializării și al urbanizării care necesita o forță colosală de muncă, de ordinul milioanei, și care ar fi produs oricum acest rezultat, așa cum înțelegeau deja unii statisticieni și demografi din perioada interbelică – Sabin Manoilă – care prevedea că modernizarea și dezvoltarea țării se va baza pe „«hinterlandul [...] românesc din jurul orașelor»”, respectiv pe „«imigrarea românilor în orașe, ca forță de muncă obiectiv solicitată de dezvoltarea industrială și urbană»” (Rotariu, Dumănescu, Hărănguș 2017: 99-105).

Însă turnura naționalistă a regimului din anii 1970, exprimată, printre altele, și de ideea de „popor muncitor unic” nu avea cum să nu îngrijoreze minoritățile, la fel cum s-a întâmplat și în cazul disputelor diplomatice și a polemicilor istoriografice cu Ungaria din anii 1980. În rest, da, se trăia, se lucra, se sărbătorea și se suferea împreună. În plus, comunitatea maghiară din Transilvania a fost deosebit de utilă proaspăt instauratului regim comunist în primele două decenii de existență, când populația română se arăta mefientă față de regim iar cea maghiară se proteja, în contextul tensiunilor interetnice din cel de-al Doilea Război Mondial și a pierderii Transilvaniei de Nord de către Ungaria horthystă, prin intrarea masivă în partid (Shafir 1985; Copilaș 2015). După 1989, probabil că discursul persecuției minorităților în perioada lui

Ceaușescu a fost alimentat, dincolo de aspectele credibile și concrete, și de o anumită utilitate politică, de capacitatea de a specula cât mai multe avantaje pentru propria comunitate (familie, persoană, prieteni – lucruri arhicunoscute și universale, nereductibile la o națiune sau alta) în noul context postsocialist.

Până aici, trebuie să fac o mărturisire: nu am înțeles cum se împacă acest protocronism fascizant deșănțat efectiv din referințele halucinante la un Vlad Țepeș romantizat până peste poate pe coordonate naționaliste și daciste cu lucida critică adusă de Covaci capitalismului, pe care îl acuză, printre altele, că alimentează, pentru profiturile industriei americane de război, ura față de musulmanii din Occident:

Eu am trăit 30 de ani în comunism și 30 în capitalism și am observat mult. *Am urât comunismul și acuma urăsc și mai mult capitalismul.* Nu vezi că acuma începem să urâm islamul? Ei nu au nicio vină. Lor li s-a creat un tablou negativ despre Europa și ei cred în acest tablou. De fapt, este vorba de interese industriale. Industria de armament este cel mai mare business din lume. Războaiele trebuie create. Islamiștii nu au nicio vină. În țara noastră, singura minoritate națională care n-a creat niciodată vreo tensiune, deși le-am luat Ada Khaleh-ul și i-am trimis în Bărăgan, au fost turcii. Cu ungurii n-am putut face așa ceva. La noi, la Timișoara, toți am crescut împreună, cu ungurul, cu neamțul, cu sârbul. Nu a contat cine de ce naționalitate era. (Covaci 2014b: 324; subl. m.)

Critica economiei politice și a suprastructurii culturale a capitalismului continuă convingător, fiind de departe cel mai important punct de convergență existent între ideologia muzicală a formației Phoenix și ideologia socialismului românesc pe întreaga durată a existenței sale, atât înainte cât și după începerea turnurii naționaliste.

Comunismul nu e o idee rea. Toți aveam aceleași drepturi pe planeta asta. Tineretul e deusolat, are nevoie de valori clare, ferme. Nu i se dă informație. Cei care se caută pe sine vin la noi, pentru că noi suntem credibili. Țara îi lasă să moară proști, pentru că are nevoie de proști, de sclavi. Chiar și prostul poate să învețe, dacă i se dă ocazia. Crede-mă că toți suntem la fel. Depinde de ce sertare deschizi. Părinții au obligația să încerce să le trezească copiilor interesul. Iar guvernul are obligația să-i informeze gratuit. Cum s-a întâmplat cu noi. Ca să ai acces la informație sistematizată, îți trebuie bani. În România erai fiu de tractorist, dar citeai Hugo și Balzac. Când am ajuns în Germania, m-am îngrozit de incultură. Când i-am spus unuia de Balzac, m-a întrebat ce fel de sac. *Deci omul multilateral dezvoltat nu era o iluzie.* (Covaci 2014b: 325; subl. în orig.)

O iluzie a fost însă Occidentul, una ambalată atrăgător atâta timp cât era inaccesibilă, dar care, odată „gustată”, s-a dovedit a fi insipidă și dezamăgitoare.

Eu vin din afară, am trăit 25 de ani în străinătate și cunosc niște strategii de manipulare. Pe de-o parte, piața occidentală, industria occidentală are nevoie de piețe de desfacere. Răsăritul a venit numai bine într-un moment în care Occidentul era pe cale de a se prăbuși și el. Să nu credem că stăteau mult mai bine decât socialismul, și au câștigat piețe de desfacere. Pe ei nu-i interesează produsul românesc, decât eventual în măsura în care va imita produsul străin, iar cu timpul se vor impune pe piața noastră și o să ne vândă ei exact ceea ce vor. Pe de altă parte, mediile nu aparțin românilor, în afară de televiziunea și radioul de Stat, și care sper să rămână românești, toate mediile au niște firme străine în spate. Deci, cum să reprezinte ei interesele românești, să se lupte ei pentru idealurile noastre? Și atunci, industria care iarăși, în mare parte, este o prelungire

a unor stinghii de interese străine, își aranjează piața în așa fel încât să poată să parvină, să poată să se dezvolte. (Covaci 2017: 125)

În cele din urmă, „lagărul socialist” a capotat nu pentru că nu ar fi fost animat de o ideologie corectă, nici pentru că ar fi fost surclasat militar de către Occident, ci din simplul și prozaicul motiv că „a fost săpat în permanență. Vestul a săpat cât a putut și a încurajat, bineînțeles, prin oameni discreți, pe unii și pe alții, ca să trădeze. Trădătorii au distrus acest sistem (Covaci 2014b: 2019).

Ce-i de făcut, pe plan global?

Mi-ar fi plăcut o lume în care să fim toți egali, să ne respectăm reciproc. Suntem pe aceeași planetă, respirăm același aer, bem aceeași apă și avem aceleași drepturi. Nimei nu are drept mai mult decât celălalt. Doar că avem dreptul să pedepsim răul. Numai că nu facem asta și, nefăcând acest lucru, ne facem nouă rău. Răul trebuie pedepsit de la bun început. Anumite boli psihice, lăcomia, de exemplu, pot duce la distrugerea unor popoare întregi, a unor etnii întregi. Unii au acumulat miliarde și miliarde, cu care nu au ce să facă, nu pot să le mănânce, să le îmbrace, nu pot să le folosească. Nu accept acest lucru. Fiecare pe planeta asta ar putea fi milionar, dacă s-ar împărți bogăția. Fiecare ar putea avea destul să mănânce și să se bucure de viață. Nu, unora nu le ajunge, oricât ar avea nu le ajunge. Din cauza lăcomiei și a răutății din ei, pe toată planeta se provoacă războaie, tensiuni, boli. Laboratoarele farmaceutice inventează boli noi, ca lumea noastră să moară, să rămână numai ei. Și atunci, cine le mai face pantofii? Este trist ceea ce se întâmplă și este și mai trist că oamenii nu-și găsesc șira spinării ca să spună NU. (Covaci 2017: 187-188)

Ce-i de făcut, pe plan național?

Ghinionul nostru a fost că ne-am născut într-o țară mică, care este călcată în picioare și astăzi. Și căreia i s-a luat tot. Să nu uităm că, în momentul în care l-au împușcat pe Ceaușescu, țara nu avea datorii, eram singurii fără datorii (fals: în 1989 România avea datorii externe în valoare de cinci sute de milioane de dolari, de la puțin peste zece miliarde în 1983; în prezent (august 2019), datoria externă a țării a depășit o sută de miliarde de euro, n.m.). La ora asta, suntem printre cei mai rău situați ca datornici și tot ce este productiv ni s-a luat. Noi nu mai avem nimic, cu ce să plătim datoriile? Românul trăiește într-o țară străină, România nu mai există, tot ce se produce în România nu ne mai aparține – nu vorbim de macaroane, ci de industrie, de puterea statului. Iar cei care conduc statul sunt niște fantome, niște păpușe.

Într-o astfel de situație, rolul artistului este să inițieze. Nu toți artiștii sunt educați ca lumea, unii fac lucruri ieftine, manele, tot felul de prostii. Pentru că-i interesează banul repede, să aibă succes, să-și asigure pita. Dar sunt și oameni care fac artă din credință. Pe care-i crezi și vezi că dau de la ei. Nu ei sunt cei apreciați. (Covaci 2014b: 221-222)

Deocamdată, știm doar de unde trebuie pornit. Și anume: comunismul te vindecă de comunism, iar capitalismul te vindecă de capitalism. În strânsă asociere cu opiniile despre capitalismul global, opiniile lui Covaci despre capitalismul postdecembrist din România sunt la fel de percutante și de savuroase. În interviul acordat revistei *Playboy* în 2000, deja citat, Covaci afirmă: „Capitalismul ăsta extrem și rapid nu face deloc bine țării. Eu aș fi întârziat acest proces cât mai mult.” (Covaci 2017: 106) Cinci ani mai târziu, într-un interviu acordat revistei *Formula AS*: „E un capitalism de neanderthal, ăla care are bâta mai mare îi dă în cap celuilalt și-i ia pita. Uitați-vă la sate, unde marea parte a oamenilor nu înțeleg nimic din ce li se întâmplă. După 15 ani, suntem foarte dezamăgiți, am crezut că va fi bine pentru toată lumea și uite ce a ieșit.” (Covaci 2017: 136) În 2009, într-un interviu

acordat ziarului *Adevărul*: „Dacă sistemul comunist ne-a fugărit, interzis și maltratată în fel și chip, că am ajuns să-l urâm într-atât încât ne-am riscat viața ca să ajungem oameni liberi, decepția este gigantică. Urăsc capitalismul animalic mai mult decât neșansa comunismului.” (Covaci 2017: 144-145) În 2016, într-un interviu acordat revistei *Fusion*: „marii comuniști de pe vremuri, astăzi sunt marii capitaliști (...). Nu că m-ar fascina pe mine comunismul, dar ceea ce se întâmplă astăzi nu este acceptabil. Un om normal nu poate să accepte ce i se întâmplă.” (Covaci 2017: 183)

Se impune aici, referitor la ultimul citat, o nuanță. Discursul anticomunist postdecembrist a interpretat transformarea uteciștilor destoinci în mari antreprenori, în foști dizidenți și revoluționari zeloși, ca pe o perpetuare a comunismului. Covaci înțelege că deși oamenii aflați „la butoane” sunt în mare parte aceiași, regimul politic s-a schimbat în mod radical, și nu în mai bine. Dar nu merge până în profunzimea lucrurilor, pe care totuși o intuiește în primul său volum de memorii, unde scrie, referitor la anii 1960: „De fapt, câți mai credeau la ora aceea în cauza partidului și a comunismului? Doar șmecherașii, pe care-i disprețuiam instinctiv, își mai băteau gura, voind să convingă lumea de ceea ce ei înșiși nu credeau. Utilizarea ideii de comunism spre folosul egoist și personal al individului era cel mai mare paradox al acelor vremuri, simțit de fiecare dintre noi pe propria piele”. Un paradox tradus în termenii discursului oficial ca „oportunism”, „birocratizare” sau, în perioada socialismului etatic timpuriu, ca „infiltrare mișească a spionilor imperialiști” sau a „agenților burghezo-moșierimii” în rândurile clasei muncitoare și a partidului ei de avangardă. „Toți cei care se puneau bine cu șefii și erau «pe linie» o duceau bine. Aveau note mai bune, burse mai mari și tot felul de avantaje.” (Covaci 2014a: 75)

Dacă ideea de comunism era deja reificată, împietrită și golită de conținut emancipator în regimurile socialiste real-existente ale anilor 1960, proces care a continuat și s-a amplificat în deceniile următoare din cauza unor presiuni externe și interne cumulate – nu este greu să înțelegem *mindset-ul* capitaliștilor cu origini uteciste, obligați să se descurce cu resurse tot mai puține și mai precare, și obligați să furnizeze rezultate cât de cât acceptabile. Ori, un socialism autoritar al penuriei te învață foarte bine cum să-ți gestionezi resursele, cum să „citești” oamenii, cum să mai pui câte ceva deoparte pentru tine și ai tăi, cum să mai sesizezi noi oportunități de dezvoltare personală, cum să mai pui o „pălă”, cum să mai dai o „țepă”, cum să te „scoți” în mod credibil și convingător. Asta să spunem că ar fi valabil în cazul uteciștilor de rang mediu.

Uteciștii de rang înalt, școliți pe banii părinților nomenclaturiști la școli înalte, în afara țării, primesc, odată întorși acasă, anumite segmente economice, anumite mijloace de producție cheie (fabrici, uzine, sectoare agricole sau turistice) pe care să le revitalizeze, așa cum au învățat afară. Numai că nu poți însănătoși un organ când întreg organismul are probleme de sănătate, probleme create de el, probleme moștenite, probleme pe care i le-au făcut alții, ca să-l silească să cumpere, la prețuri tot mai mari, medicamentele lor. Când toată lumea încerca să soluționeze ceea ce era din ce în ce mai dificil de soluționat, revoluția din decembrie 1989 a constituit pretextul perfect pentru uteciștii de rang înalt să devină independenți economic și să se îmbogățească fabulos peste noapte.

Partidul nu mai exista, iar statul, timorat de omniprezența lui predecembristă și acaparat din plin de foști uteciști și alți membri de partid descuscăreți, posedând un bun simț al istoriei – devenea o prezență tot mai irelevantă la nivelul societății. Bunurile economice dobândite de aceștia ca bunuri publice înainte de 1989 îi încurcau: nu le permiteau să devină indecent de bogați și de influenți conform speranțelor lor cele mai intime, pe care un regim măcar inert socialist le mai ținea cât de cât în frâu. Trebuiau privatizate. Noua ideologie a pieței libere s-a pliat ca o mânășă pe interesele lor particulare, garnisite imediat cu o doză serioasă de anticomunism, de cultivare intensă a eroilor și a idealurilor revoluției din 1989, la fel de intensă ca cea prin care își declamau patetic, repetitiv și șablonard fidelitate față de revoluția de dinainte de 1989, care avusese destul timp să sucumbe sub povara propriilor idealuri (Pasti în Matei, Dobescu, Copilaș 2017: 89-90).

Așa că tocmai acum, când Marx a fost abandonat și defăimat public pentru niște excese, manipulări și neajunsuri pentru care nu avea nicio vină – Marx a fost intelectual și jurnalist, nu politician: este ridicol și total nedemocratic să condamni o idee, și anume comunismul filosofic elaborat de el și nu numai în secolul XIX; tot ce poți face este să o confrunți cu argumente potrivite, dacă este cazul – se impunea cu atât mai mult o reîntoarcere proaspătă și nedogmatică la Marx, acel Marx pentru care fiecare societate poartă în sine germenii propriei autodistrugerii. Socialismul reificat a purtat și îngrijit chiar germenii capitalismului prezenți tot mai vizibil în cadrul generației anului 2000, germeni pe care revoluția din 1989 i-a capacitat la potențial maxim, aceștia dezvoltându-se în detrimentul progresismului vag și generic de care aceasta încă mai era animată în proporția de aproximativ două treimi la jumătatea anilor 1980.

Revenind, să trecem în revistă o ultimă critică notabilă adusă de Covaci capitalismului românesc postdecembrist:

În permanență am refuzat să intrăm în categoriile care mi se păreau false – cei care apără, cei care au dreptate întotdeauna, cei care fac dreptate. Am avut un instinct care se pare că a fost sănătos, îl am și astăzi: îi urăsc pe cei care pretind că fac dreptate și care nu o fac.

Întorcându-mă după atâția ani în țară, constat că mulți dintre cei care ne fugăreau pe vremuri și ne interziceau, marii comuniști, sunt marii capitaliști de astăzi. Ei care știau unde sunt sursele țării, resursele, banii, au pus mâna pe tot. O mână de criminali. Ei conduc țara și își bat joc de toți.

Dar și ei sunt la îndemâna celor din Vest, care-i comandă și le spun: *faceți asta, faceți asta, faceți asta*. Dar, cel puțin în țară, ei sunt mari și tari. Se joacă între ei, au tot felul de jocuri, își dau coate, dar asta nu contează: când unul nu face jocul, atunci o *încurcă*. Dar și cel care o *încurcă*, o face doar la suprafață, pentru că nimeni nu face pușcărie adevărată, nimeni nu este pedepsit cum trebuie. Pe vremuri, exista o comisie de *ilicit* – dacă tu aveai bani, dar nu puteai să explici de unde-i ai – care te pune la zid. Astăzi, ce mai contează? Cu cât ești mai mare hoț, cu atât ești mai laudat și mai apreciat! Important e să faci fițe, să te dai mare, să-i înjuri pe toți și să n-ai cultură. (Covaci 2014b: 217)

În sfârșit, ideologia muzicală a Phoenix-ului s-a disociat de ideologia socialistă oficială prin stigmatizări etnice sistematice care, deși intuibile în naționalismul regimului de după 1971, nu li se permitea totuși să devină

explicite. Mă refer desigur la prejudecățile exprimate la adresa romilor, dintre care una a fost menționată deja (Covaci 2017: 165; Covaci 2014a: 95, 134, 300, 447, 453; Covaci 2014b: 26, 150-151, 172, 232, 265, 298). Sigur, aici e vorba mai degrabă de ideologia personală a lui Covaci, pentru că astfel de idei nu se regăsesc direct în textele melodiilor Phoenix, deși acestea le conțin totuși într-o formă embrionară (vezi albumul *Vino Țepeș!*, deja menționat, în special videoclipul melodiei care dă titlul albumului, unde apar abundant imagini din filmul *Vlad Țepeș*, lansat în 1979).

O altă prejudecată, specifică de data aceasta Banatului și pe care nu am găsit-o decât o dată, într-un interviu dat de Covaci în 1993 influentului ziar timișorean *Renașterea Bănățeană*, este legată de (rockerii) „mitici” (bucureșteni), față de care (rockerii) bănățenii ar fi evident, „«mai cu moț»”, cum se exprimă plastic Nelu Stratone (2018: 60). Astfel, comentând malițios despre fostul coleg de trupă Mircea Baniciu, cu care Covaci a avut tot timpul o relație mai tensionată, având ca motivație primară orgoliile artistice și financiare, și care nu a emigrat, din motive care nu are rost să fie detaliate aici, în Germania Federală, alături de restul trupei - Covaci declara în 1993: „Cât timp am fost în Occident, Mircea a cântat ani de zile, singur sau cu diverse trupe de *mitici*. Înțeleg că trebuie să câștige, dar acest lucru îl putea face fără să-și încovoie șira spinării, cântând pe la nunți, botezuri și baluri.” (Covaci 2017: 86)

O ultimă prejudecată, în privința căreia Covaci este surprinzător de obtuz, rezidă în reticența sa față de românii locuind în străinătate: „Cei veniți înainte de mine se dădeau mai nemți decât nemții și ziceau că în România n-avuseseră voie să vorbească în germană, ceea ce era o aiureală – eu am făcut școala primară în germană! Iar cei de după revoluție au venit cu tricolorul la rever și au mâncat lebede.” (Covaci 2017: 119) Clișeul este dublu. În primul rând, xenofobia lui Covaci relativ la turcii din Germania și fanteziile legate de un Țepeș contemporan și neonazist care nu au mai fost materializate până la urmă într-un film, ci într-o operă rock prezentată publicului în toamna anului 2017 (Mărăcine 2017) îl transformă pe acesta într-un adept al strategiei binecunoscute de integrare socială prin supralicitarea stereotipurilor societății gazdă. În al doilea rând, generalizarea forțată și nepermisă cum că toți românii ar fi fie ipocriți, fie bătărași, o prejudecată des întâlnită în societățile occidentale cu privire la imigranți.

Ideologia muzicală a Phoenix, și a lui Covaci personal, se disociază însă net de ideologia oficială predecembristă în privința a două subiecte. Primul: femeile. În interviul oferit revistei *Playboy* în 2000, atunci când liderul Phoenix este întrebat „*Consideri femeia ca fiind un obiect sexual?*”, acesta răspunde fără menajamente, recunoscând după aceea că a și lovit și sechestrat o femeie care îi înșelase financiar atât de tare încât „jumătatea de față pe care i-o lovisem se umflase ca în filmele de groază, bazate pe efecte de computer”. Pentru scurt timp, „Am crezut că moare. Am dus-o în baie, i-am dat cu apă rece. Pe urmă, vroia să plece, dar nu puteam să o las să iasă în stradă în halul ăla. I-am dat drumul după o zi”. Răspunsul la întrebarea reporterului *Playboy*: „De cele mai multe ori. Îmi pare rău să spun asta. Nu că nu ar merita mai mult, dar n-am avut timp să investesc mai mult și n-am ascultat niciodată de sfaturile unei

femei. Metodele mele de lucru sunt mai dure și îmi place viteza”. Nu înțeleg de ce nu ar exista femei care apreciază la rândul lor „metodele dure”, indiferent de domeniul de aplicație, respectiv viteza, dar să trecem mai departe. „Când am ceva de făcut și este greu, vreau să-l fac cât mai repede. În ultimă instanță, și cei mai buni bucătari tot bărbații sunt.” (Covaci 2017: 104-105). Argumentul suprem. Totuși, când presa germană a scris despre o sculptură de a sa reprezentând un nud de femeie – Covaci își câștigă existența pictând, sculptând și dând lecții de chitară în Germania și Spania, unde s-a mutat după 1990 – că are un autor „macho și alte d’astea”, eticheta l-a deranjat, chiar dacă a utilizat-o pentru a reliefa lipsa de curaj și de masculinitate a celor care nu înțeleg tipul de artă pe care îl practică. „Pe de o parte am ajuns vestit, pe de altă parte, nu mai îndrăznește nimeni să lucreze cu mine. (...). Mie îmi plac chestiile mari. Nu pot nici să mă iscălesc pe o suprafață mică.” (Covaci 2017: 102)

În ciuda superficialității egalitarismului de gen promovat de PCR, și cu toată cohorta de discriminări la care erau supuse femeile pe piața socialistă a muncii, regimul politic de dinainte de 1989 a introdus pentru prima oară reprezentarea politică a femeilor în România, pe care cele trei decenii de postcomunism nu au reușit nici până acum să o recupereze. Apoi, „Gradul de reușită școlară, nivelurile de pregătire și de venit atinse de femeile din România arată că transformările produse la aceste capitole în cele patru decenii de comunism au fost unele reale, oricând un argument într-o discuție privind comunismul ca paradigmă a modernizării.” (Jinga 2015: 122-123, 212-213, 299; vezi și Rostás, Văcărescu 2008: 204).

Al doilea element de disociere netă între cele două părți: atitudinea față de instituțiile represive, față de poliție, armată, într-un cuvânt, față de brațul înarmat al legii. „Românului i s-a inoculat un fel de respect amestecat cu frică față de orice instituție de stat, față de orice purtător de uniformă, chiar și de CFR. Acesta reprezenta puterea statului, deci a poporului, a noastră, a nimănui” (Covaci: 2014a, 377). În perioada în care partidele muncitorești acționau clandestin, în ilegalitate, împărtășeau aceeași atitudine față de instituțiile de forță ale statului; după ce unele dintre ele au ajuns la putere și au fost nevoite să funcționeze, ca stat, pentru întreaga societate, să-i reprezinte, altfel spus, pe toți cetățenii, societate în care nu aveau încredere și de care se feriseră până atunci, acționând doar în numele unui mic număr de inițiați, nici aceia uniți ideologic și sinergici politic – această atitudine s-a schimbat brusc și radical (vezi mai pe larg Copilaș 2017).

Așa cum am argumentat deja, subcultura rock din perioada socialistă se distanța de teme politice naționale și internaționale, iar Phoenix confirmă la rândul său această direcție prin intermediul unui interviu acordat de Covaci *Renașterii Bănățene* în aprilie 1994: „nu ne-a interesat niciodată politica. Am făcut politică prin muzica noastră. Dacă vă aduceți aminte, nu a existat nicio piesă în care să spunem jos cu ăla, sau sus cu celălalt, sau noi nu vrem, sau protestăm, sau noi suntem pentru”. Dimpotrivă, „Au fost oameni care s-au sacrificat, aici, în țară, au făcut greva foamei, dar noi n-am fost așa de curajoși.” (Covaci 2017: 94-95) Altfel spus, șase ani mai târziu, „Noi n-am fost nici eroi, nici patrioți, am fost niște nebuni.” (Covaci 2017: 99).

Descurcăreț, ca mulți dintre membrii generației anului 2000, Covaci admite că a făcut trafic cu valută înainte de 1989. Imediat după ce formației i s-a mai interzis să cânte în casele de cultură și ulterior pe stadioanele din țară, în 1974, datorită unui incident petrecut pe o terasă a unei stațiuni de la Marea Neagră, când, deranjat de repetițiile zgomotoase ale trupei care avea concert în acea seară, ministrul Culturii, aflat în public, îi apostrofează condescendent. Neștiind cu cine are de-a face, Covaci recurge, ca în multe alte ocazii, la violență, fiind imediat imobilizat de către gărzile de corp ale ministrului. Un timp, Phoenix a mai fost salvat de intervențiile lui Adrian Păunescu de la Cenaclul *Flacăra* dar, după aceea, șurubul s-a strâns de tot. Motivele oficiale? „Că facem «import de influență», că propagăm misticismul... Că am schimbat bani! «Câți?», am întrebat. Zice: «O mie de dolari!» Atunci am înțeles că nu știau nimic: eu schimbasesm zeci de mii... După două săptămâni le-am zis că renunț la cetățenia română. La scurt timp mi-au dat pașaport de Olanda.” (Covaci 2017: 116-117, 42, 39; Covaci 2014a: 433-434). Nici nu mai știu cine este opresorul și cine este oprimatul, cine este cel îmbogățit prin mijloace oneroase și cine păgubitul. Opozițiile binare criticate de Yurchak pentru a delimita subculturile de tineret de cultura socialistă oficială din Uniunea Sovietică sunt invalidate încă o dată, dovedindu-și valabilitatea și în cazul altor regimuri socialiste est-europene, cum ar fi cel românesc și, cine știe, poate și în alte contexte care nu și-au găsit încă cercetătorul.

Iată cum rezuma liderul Phoenix situația de ansamblu a formației și a istoriei ei în 2017: amplificând nejustificat și de-a dreptul ridicol atât curajul (mai degrabă nevoia, datorată lipsei de tact și îngâmfwării arogante a lui Covaci) de a fugi peste granițe pentru a putea cânta liber, cât și supralicitând de asemenea „pericolul” pe care aceasta l-ar fi reprezentat pentru regim.

Suntem singura formație din lume care și-a riscat viața să poată cânta liber. Însă, recunosc că noi eram un pericol la ora aceea pentru sistemul socialist. Aduceam influențe de afară. Până în momentul în care am descoperit acel filon folcloric și ne-am lansat, am găsit un drum, am spart o gheață. Ne-am lansat pe folclorul străvechi, arhaic, pe datini și ritualuri creștine, am găsit un nou stil de interpretare cu mijloace moderne și am câștigat publicul de partea noastră. Eu era să fac pușcărie. Însă, la ora aceea, să mă ierte Dumnezeu, școlile, grădinițele, doctorii erau pe gratis. Nu exista șomer. Terminai 12 clase sau o facultate, știai exact unde să mergi, te aștepta locul de lucru. Deci, diferențele astea uriașe între multimilionarii hoți și poporul care moare de foame nu existau. Nu sunt de acord cu ceea ce se întâmplă astăzi. Ne-am făcut mulți dușmani, dar nu pot să spun decât ceea ce știu și ce cred. (Mărcine 2017)

Or, din acest întreg articol reiese fără putință de tăgadă că Phoenix nu a fost niciodată o formație atât de curajoasă și de periculoasă precum încearcă să se „vândă” în prezent. În plus, din acest ultim citat transpare încă o dată ambiguitatea fundamentală, ambiguitate pentru Covaci însuși până la urmă, a alegerii artistice sau a constrângerii politice de a cânta, după 1971, „rock arhaic”. Înclinând fie spre un pol al explicației, fie spre altul, fie încercând să le balanseze, atitudinea lui Covaci confirmă încă o dată, dacă mai era cazul, imposibilitatea de a opera cu disocieri radicale, dihotomice, între subculturile de tineret, pe de o parte, și cultura oficială socialistă, pe de altă parte. Nu știu în ce măsură liderul Phoenix ar fi de acord cu o astfel de concluzie. La urma urmei,

„Nu mă interesează. Eu știu că nu e bine. (...) Eu știu cum e bine și, dacă fiecare de pe planeta asta ar vrea binele, nu am mai avea probleme”. (Covaci 2014b: 323)

Tabelul nr. 1. Compatibilități, compatibilități parțiale și incompatibilități între ideologia muzicală a formației Phoenix și ideologia socialistă din România anilor 1971-1989

	Compatibilități	Compatibilități parțiale	Incompatibilități
1. Idealuri generale progresiste/umaniste	X		
2. Anticapitalism	X		
3. Utilizarea folclorului în scopuri artistice/politice	X		
4. Flexibilitate artistică/flexibilitate politică	X		
5. Naționalism de stânga	X		
6. Xenofobie	X		
7. Protocronism	X		
8. Imagine romantizată despre haiduci	X		
9. Paseism	X		
10. Dacism	X		
11. Prejudecăți regionale			X
12. Atitudinea față de minoritățile naționale	X		
13. Pacifism	X		
14. Omul „multilateral dezvoltat”	X		
15. Învățământ gratuit, susținut de stat	X		
16. Sistem de sănătate gratuit, susținut de stat	X		
17. Dreptul la muncă, susținut de stat	X		
18. Dreptul la informație	X		
19. Dreptul la infrastructură publică eficientă	X		
20. Critica propagandei occidentale	X		
21. Nevoia de disciplină	X		
22. Atitudine punitivă	X		
23. Atitudine critică	X		
24. Intransigență	X		
25. Egalitarism	X		
26. Ecologism	X		
27. Regretul de a fi emigrat în Occident	X		
28. Denunțarea logicii profitului ca principiu social general	X		
29. Critica artei comerciale	X		
30. Rolul armatei în creșterea responsabilității și a patriotismului			X
31. Imagine publică studiată	X		

32. Aprecierea decorurilor sugestive, cu încărcătură emoțională	X		
33. Indiferența față de gusturile muzicale ale publicului/ indiferența față de poziții politice diferite	X		
34. Critica lăcomiei, a dorinței de a acumula bogăție cu orice preț	X		
35. Critica birocrăției	X		
36. Critica oportunismului	X		
37. Insistența asupra muzicii cântate în limba română	X		
38. Dorința de a influența și de a fi apreciat de tineret	X		
39. Prejudecăți etnice		X	
40. Prejudecăți rasiale			X
41. Sexism			X
42. Antifeminism			X
43. Machism		X	
44. Patriarhalism		X	
45. Atitudine ocazional violentă	X		
46. Diversitate culturală	X		
47. Speculă financiară			X
48. Individualism			X
49. Atitudine circumspectă față de instituțiile represive/forțele de ordine			X
50. Utilizarea violenței fizice și/sau simbolice împotriva tinerilor pe criterii ca moda/muzica			X
51. Antirasism	X		
52. Promiscuitate sexuală			X
53. Abuzul de alcool			X
54. Critica proprietății private		X	
55. Critica lipsei de recunoștință	X		
56. Convingerea de a cunoaște ce este binele individual/social, respectiv a modalităților de implementare a binelui individual/social	X		
57. Critica companiilor multinaționale	X		
58. Critica represiunilor din perioada „obsedantului deceniu”	X		
59. Cochetarea cu ideologii fasciste		X	
60. Critica muzicii din sudul țării în favoarea muzicii cu origini „celtice”, produsă în Transilvania și Banat			X
61. Critica influențelor „țigănești” în muzică			X

62. Critica influențelor orientale în muzică			X
63. Dacii și romanii vorbeau aceeași limbă și nu au avut nevoie de traducători pentru a se înțelege	X		
64. Necesitatea rescrierii istoriei	X		
65. Critica manipulării	X		
66. Critica abrutizării materiale/culturale	X		
67. Conservatorism difuz	X		
68. Cultul eroilor	X		
69. Respectul acordat ierarhiei		X	
70. Comportament vindicativ	X		
71. Critica inegalităților sociale	X		
72. Critica inegalităților internaționale	X		
73. Critica implicării intereselor străine în problemele interne ale țării	X		
74. Regimurile socialiste, subminate în permanență de cele capitaliste	X		
75. Patriotism	X		
76. Atitudinea față de trădare	X		
77. Aprecierea achitării integrale a datoriei României pe parcursul anilor 1980	X		
78. Dorința transformării României astfel încât să-și surmonteze condiția geopolitică ingrată de „țară mică”	X		
79. Critica muzicii considerate a fi de calitate inferioară	X		
80. Atitudine față de politică în calitate de activitate practică		X	
81. Critica fatalismului	X		
82. Critica defetismului	X		
83. Cunoaștere deductivă	X		
84. Ideea de familie			X
85. Recurgerea la soluții extreme pentru implementarea propriei idei despre bine, inclusiv crimă		X	

Din cei 85 de itemi identificați, 15 indică diferențe categorice, 8 indică suprapuneri parțiale, intersectări, iar restul de 62, suprapuneri mai mult sau mai puțin integrale. La ultima categorie intră itemul 85, care e interpretat contraintuitiv, în favoarea Partidului Comunist Român (PCR), pentru că liderul Phoenix afirma în stilul său caracteristic, atunci când era chestionat despre posibilitatea ca binele în concepția lui să fie propagat prin intermediul crimei: „Am scăpat lumea de ceva periculos. Dacă eu pedepsesc pe cineva, îl pedepsesc pentru că e rău. Omul rău trebuie pedepsit, nu trebuie acceptat. Noi am învățat

să băgăm coada între picioare și să găsim explicații pentru orice.” (Covaci 2014b: 324). Sună cunoscut? Sună cunoscut pentru socialismul sovietic din primul deceniu de existență, pentru perioada stalinistă, pentru, în cazul nostru, „obsedantul deceniu”. După 1958 nu mai sună atât de cunoscut, iar după 1964 devine aproape de nerecunoscut.

La fel, ambiguitatea plasată asupra itemului 80 derivă din faptul că socialismul ca ideologie de stat se baza pe angajament politic ferm, sau măcar pe absența unei opoziții notabile, pe când Phoenix-ul de dinainte de emigrare era indiferent, așa cum am văzut, față de politică, pentru ca după revoluția din decembrie 1989 lucrurile să se schimbe radical. La itemul 69, aici este vorba despre susceptibilitatea pe care o are în general față de autoritate Covaci. La itemul 59 cred că lucrurile sunt suficiente de clare și nu mai necesită interpretări suplimentare. Itemul 54 necesită însă. Este vorba despre poziția suficient de clară a PCR aici, respectiv insuficient de clară a Phoenix-ului postdecembrist, ostil categoric capitalismului și în același timp fidel individualismului și circumspect, așa cum am menționat deja, față de ierarhii. Să fie vorba de un fel de anticapitalism cu valențe anarhiste? Tot ce se poate, dar nu are rost să înaintăm deocamdată în această direcție, atâta timp cât este una pur speculativă. Itemii 44, 43 și 39, ultimii din categoria compatibilităților parțiale, sunt la rândul lor în situația itemului 59, lipsiți de echivoc.

Procentual, situația se prezintă după cum urmează: 12, 75% incompatibilități, 6,8% compatibilități parțiale și 52,7% compatibilități. Vizual, situația se prezintă așa:

Figura nr. 1. Compatibilități, compatibilități parțiale și incompatibilități între ideologia muzicală a formației Phoenix și ideologia socialistă din România anilor 1971-1989

Până acum analizele și interpretările, de acum încolo și cifrele, vorbesc practic de la sine. Subcultura rock din Timișoara, care a avut cea mai puternică scenă rock în perioada socialistă, reprezentată aici prin intermediul Phoenix, cea mai populară formație rock din perioada socialistă și, cu siguranță, una dintre cele mai populare și în prezent, în ciuda numeroaselor schimbări de componență și a scandalurilor financiare de care nu reușește să se debaraseze – era una substanțial integrată ideologic în cultura socialistă dominantă. 59,5%

dintre itemii de mai sus atestă acest lucru, aceștia însumând compatibilitățile directe (52,7%), respectiv pe cele parțiale (6,8%) dintre cele două ideologii. Am văzut de altfel că între pozițiile lui Covaci de dinainte și de după 1989 este o continuitate directă mai degrabă decât sincope sau discontinuități.

Încă ceva: un minim de bun simț – și Covaci îl are, în general, din ce reiese din informațiile mai sus prezentate - te împiedică totuși să pretinzi că ai fost persecutat ca trupă înainte de 1989 de forțe de ordine agresive și obtuze, fidele unui regim „totalitar” (pentru o deconstruire intelectual-istorică importantă a acestui concept, mult prea complexă pentru a fi prezentată aici chiar și schematic, vezi Christofferson 2018) și incapabile să înțeleagă năzuința profundă spre libertate a tineretului – când tu organizai orgii monstruoase, creai îngrijorări fantastice printre părinții tinerelor pe care le cooptai în turnee pe litoral, unde se cânta de obicei toată vara, unele dintre ele având doar treisprezece sau paisprezece ani, când devastai camere de hotel și când altercațiile fizice cu forțele de ordine și nu numai erau la ordinea zilei, asta ca să nu mai menționez din nou specula financiară de ordinul zecilor de mii de dolari, ținuta extravagantă care și astăzi ar atrage probabil priviri diverse, nu toate empaticе, respectiv traficul de influență real pe care îl practikai, acesta din urmă nefiind străin desigur practicilor „descurcărețe” care se puteau metamorfoza rapid în practici „oportuniste” tolerate și încurajate în cadrul socialismului românesc, direct sau indirect, de la cele mai înalte nivele.

Toate aceste amănunte, scandaloase sau cel puțin îngrijorătoare în cadrul oricărui tip de regim politic, oricât le-am romantiza și le-am orna cu justificări de tip teribilism adolescentin sau tineresc, și cu atât mai scandaloase pentru un regim socialist autoritar, represiv și puternic susceptibil – se regăsesc în volumul de interviuri și în cele două cărți de memorii semnate de Covaci; din rațiuni care țin de lungimea deja considerabilă a acestui articol, am deci, să le amintesc aici doar fugitiv.

BIBLIOGRAFIE

- Bordeianu, Ionescu 2016: Mony Bordeianu; Doru Ionescu, *Nebunul cu Ochii Închiși. Povești de viață*, București, Editura Integral.
- Christofferson 2018: Michael Scott Christofferson, *Intelectualii francezi împotriva stângii. Momentul antitotalitar din anii 1970*, traducere de Maria-Magdalena Anghelescu, Cluj-Napoca, Editura Tact.
- Copilaș 2012: Emanuel Copilaș, *Geneza leninismului romantic. O perspectivă a orientării internaționale a comunismului românesc, 1948-1989*, Iași, Editura Institutul European.
- Copilaș 2015: Emanuel Copilaș, *Națiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur*, Iași, Editura Polirom.
- Copilaș 2017: Emanuel Copilaș, *Cetățenii și revoluția. Contradicții între partid și stat în Epoca de Aur*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun.
- Covaci 2014a: Nicolae Covaci, *Însă eu, o pasăre...*, București, Editura Integral.
- Covaci 2014b: Nicolae Covaci, *Giudecata înțelepților*, București, Editura Integral.
- Covaci 2017: Nicolae Covaci, *Interviuri (1971-2016)*, București, Editura Integral.
- Dumitrescu 2019: Florin Dumitrescu, «Unde-s pistoalele...?» *Escapism și Negociere în Folk-Rockul Haiducesc Dinainte de 1989*, în Cosmin Năsui (ed.), *Cultura de Masă în „Epoca*

- de Aur*”: *Cântarea României & Cenușarul Flacăra*, București, Editura PostModernism Museum, pp. 248-271.
- Fichter 2011: Madigan Fichter, “Rock’n’roll nation: counterculture and dissent in Romania, 1965-1975”, în “Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity”, nr. 4., 567-585.
- Interviu telefonic cu Mihai Dinu Gheorghiu*, 9.08.2019.
- Ionescu 2011: Doru Ionescu, *Club A. 42 de ani. Muzica tinereții tale*, București, Editura Casa de Pariuri Literare.
- Jderu 2014: Gabriel Jderu, *Cultura Motocicletelor. Studiu de sociologia moto-mobilității*, București, Editura Tritonic.
- Jinga 2015: Luciana M. Jinga, *Gen și Reprezentare în România Comunistă, 1944-1989*, Iași, Editura Polirom.
- Johnson 1970: Chalmers Johnson, *Comparing Communist Nations*, în Chalmers Johnson (ed.), *Change in Communist Systems*, Palo Alto, Stanford University Press, pp. 1-32.
- Kamocsa 2010: Bela Kamocsa, *Blues de Timișoara*. Volum îngrijit de Tinu Pârvulescu, Timișoara, Editura Brumar.
- Mărăcine 2017: Adelina Mărăcine, „Interviu Nicu Covaci: «Umblăm toți în patru labe și face ce ni se spune de sus. Unul nu pune mâna pe băta!»”, în „Adevărul.ro”, 24.10.
- Obradov 2013: Mimo Obradov, *Peste Rock și după Roll*, Timișoara, Editura Brumar.
- Pasti 2017: Vladimir Pasti, *Liberalismul românesc postcomunist în contextul neoliberalismului occidental*, în Sorin Adam Matei; Caius Dobrescu; Emanuel Copilaș (coord.), *Liberalismul: pro și contra. O idee ce refuză să moară, deși nu știe ce o ține în viață*, Iași, Editura Adenium, pp. 74-116.
- Pârvulescu: Constantin Pârvulescu; Emanuel Copilaș, “Bottom-up Content Convergence Phenomena in Socialist Cultural Economies: The Case of Premodern Story Universes of Romanian Film and Music”, în *East European Politics and Societies: and Cultures*, online first, 01.09., disponibil la adresa: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/08883254221116817>.
- Rostás 2008: Zoltán Rostás; Theodora-Eliza Văcărescu, *Cealaltă jumătate a istoriei. Femei povestind*, București, Editura Curtea Veche.
- Rotariu 2017: Traian Rotariu; Luminița Dumănescu; Mihaela Hărăguș, *Demografia României în perioada postbelică (1948-2015)*, Iași, Editura Polirom.
- Saiu 2018: Florian Saiu, „Nicu Covaci împlinește astăzi 71 de ani. Interviu testament cu liderul Phoenix”, în *evz.ro*, 19.04, disponibil la adresa: <https://evz.ro/nicu-covaci-implineste-astazi-71-de-ani-interviu-testament-cu-li.html>.
- Shafir 1985: Michael Shafir, *Romania. Politics, Economics and Society. Political Stagnation and Simulated Change*, London, Frances Pinter.
- Stratone 2018: Nelu Stratone, *Rock sub Seceră și Ciocan. Prima parte din trilogia Istoria Rock-ului românesc*, Timișoara, Editura Hyperliteratura, 2018.
- Varga 2019: Zoltan Varga, „Interviu eveniment cu Nicu Covaci la 72 de ani: «Publicul este manipulat și gustul educat spre lucruri ieftine care aduc bani mulți unor criminali»”, în *Pressalert.ro*, 19.04, disponibil la adresa: <https://www.pressalert.ro/2019/04/interviu-eveniment-cu-nicu-covaci-la-72-de-ani-publicul-este-manipulat-si-gustul-educat-spre-lucruri-ieftine-care-aduc-bani-multi-unor-criminali/>.
- www.versuri.ro.
- Yurchak 2005: Alexei Yurchak, *Everything Was Forever, Until It Was No More. The Last Soviet Generation*, Princeton, Princeton University Press.

